

ЗАВОД ЗА ПРОУЧАВАЊЕ
КУЛТУРНОГ РАЗВИТКА
Београд — Немањина 26/II
ДОКУМЕНТАЦИЈА
Инв. бр. D 2498

W/03

DRUŠTVENO-EKONOMSKI POLOŽAJ RADNIH LJUDI
KOJI LIČNIM RADOM SAMOSTALNO U VIDU ZANIMANJA
OBAVLJAJU UMETNIČKU ILI DRUGU KULTURNU DELATNOST

Stručna obrada:

Vera Ikonomova

mr Miloš Nemanjić

Mirjana Nikolić

Miša Perišić

Mr Ružica Rosandić

Konačna redakcija teksta:

mr Miloš Nemanjić

Zavod za proučavanje kulturnog razvijitka, 1976.

1. Zakonske pretoostavke za konstituisanje umetničkog zanimanja

Društveno-ekonomski položaj radnih ljudi koji ličnim radom samostalno u vidu zanimanja obavljaju umetničku ili drugu kulturnu delatnost (dalje: samostalni umetnici) u osnovi je utvrdjen u Ustavu SFRJ i Ustavu SR Srbije. Prema ustavnim odredbama, samostalni umetnici imaju u načelu isti društveno-ekonomski položaj i u osnovi ista prava i obaveze, kao i radnici u organizacijama udruženog rada. Uslovi pod kojima ovi radni ljudi mogu da koriste društvena sredstva u obavljanju umetničke delatnosti su upravljati njima, kao i način ostvarivanja njihove saradnje sa organizacijama udruženog rada i učešća u stvaranju uslova za rad u tim organizacijama i u raspolaganju rezultatima svoga rada izraženim u zajednički ostvarenom dohotku, prema odredbama Ustava SRS, treba da budu utvrdjeni zakonom.

Prvi rezultati sprovodenja navedenih ustavnih odredaba ostvareni su u Zakonu o ostvarivanju posebnog društvenog interesa u organizacijama udruženog rada koje obavljaju kulturne delatnosti i posebnim propisima iz oblasti izdavačke delatnosti i kinematografije. Propisima iz pomenutih oblasti predviđa se da se ostvarivanje prava i obaveza samostalnih umetnika obezbedjuje samoupravnim sporazumevanjem organizacija udruženog rada, sa kojima samostalni umetnici saradjuju, i odgovarajućih udruženja samostalnih umetnika.¹⁾

Pored propisa iz oblasti kulture, društveno-ekonomski položaj samostalnih umetnika regulisan je i propisima iz drugih oblasti.

Propisima iz oblasti socijalnog osiguranja ustanovljeno je pravo samostalnih umetnika na socijalno osiguranje

1) Jedan od samoupravnih sporazuma iz oblasti izdavačke delatnosti već je zaključen, a reguliše pitanja adekvatnijeg vrednovanja književnog stvaralaštva i obezbeđivanje autoru položaja radnika u udruženom radu u odnosu na autorsko delo. Sporazum kojim bi se regulisala ista pitanja u odnosima saradnje izdavačkih organizacija i samostalnih prevodilaca je u pripremi.

(invalidsko, penzijsko i zdravstveno). Na osnovu propisa o sprovođenju socijalnog osiguranja samostalnih umetnika stvorena je mogućnost da umesto samostalnog umetnika - osiguranika, koji je ujedno i obveznik plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje, obavezu plaćanja doprinosa preuzme samoupravna interesna zajednica kulture. Beogradska zajednica kulture, na čijoj teritoriji živi i radi 99% samostalnih umetnika, preuzeila je obavezu plaćanja doprinosa i obezbedjuje znatna sredstva.²⁾ Prema tome, samostalni umetnici ne plaćaju doprinos za socijalno osiguranje iz svog dohotka, za razliku od radnika u udruženom radu.

Propisima iz oblasti oporezivanja utvrđeno je da samostalni umetnici plaćaju pored iz ličnog dohotka od autorskih prava, patenata i tehničkih unapredjenja i porez na ukupan prihod gradjana. Dok se porez na ukupan prihod gradjana koji plaćaju samostalni umetnici, plaća na isti način i po istim propisima koji se odnose na sve druge radnike i radne ljude, dotle je porez iz ličnog dohotka od autorskih prava, patenata i tehničkih unapredjenja specifičan porez koji ne plaćaju radnici u udruženom radu. Uvodjenje ovog poreza i utvrđivanje visine stopa po kojima se plaća je u nadležnosti opštinskih skupština. Stopa po kojima se porez plaća različite su u zavisnosti od vrste autorskog dela i kreću se od 3-6%.³⁾ Osnovnicu poreza čini ukupan prihod ostvaren od autorskih prava umanjen za iznos troškova učinjenih za ostvarenje tog prihoda, koji je takođe različit u zavisnosti od vrste autorskog rada. Pored navedenih poreza, prihod samostalnih umetnika ne podleže drugim poreskim opterećenjima. Na osnovu izloženog može se zaključiti da su samostalni umetnici u pogledu poreskog opterećenja njihovog ličnog dohotka u povoljnijem položaju od radnika u udruženom radu koji pored navedenih poreza iz svog dohotka plaćaju i druge poreze.

Navedenim propisima regulisana je samo jedna strana statusa samostalnog umetnika: socijalno osiguranje, oporezivanje i početna rešenja u ostvarivanju prava na učestvovanje u

2) Dok je u 1970. godini bilo potrebno 3 miliona, u 1975. godini, na ime doprinosa bilo je potrebno obezbediti 15 miliona dinara.

3) Problematika oporezivanja dohotka samostalnih umetnika razmatrana je na osnovu propisa grada Beograda, s obzirom da u Beogradu živi i radi 99% samostalnih umetnika.

upravljanju samostalnih umetnika u organizacijama udruženog rada sa kojima saraduju. Na taj način samostalni umetnici delimično su izjednačeni sa radnicima i radnim ljudima u udruženom radu. Uslovi i mogućnosti za obavljanje umetničke delatnosti i plasman umetničkih proizvoda, ostaju i dalje, u najvećem delu, u domenu ličnog snalaženja umetnika i opredeljenja radnih organizacija u oblasti kulture koje koriste umetnički rad - izdavačkih i filmskih organizacija, pozorišta, radio i televizijskih stanica i drugih.

S tog stanovišta samostalni umetnici su u nepovoljnijem položaju u odnosu na radnike u udruženom radu.

+

Svojstvo samostalnog umetnika prvi put je, iako parcialno, dobilo društveni legitimitet Uredbom o socijalnom osiguranju umetnika, donetom 1955. godine.

Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina, kada su u većoj meri počele da se stvaraju i objektivne mogućnosti za plasman umetničkih proizvoda, samostalno bavljenje umetničkim radom počelo je jače da se afirmiše, pri čemu su mnogi problemi iz prethodnog perioda ostali nerešeni. To su, pre svega, problem selektivnosti i problem odgovarajućeg vrednovanja umetničkog rada. Jedan od značajnih kanala iz koga su poticali umetnici pojedinih kategorija je svakako i umetničko školstvo. Dolazeći sa umetničkih akademija, mnogi mлади ljudi su postajali članovi umetničkih udruženja, a izvestan broj među njima, koji ili nisu mogli ili nisu hteli da nadju odgovarajuće zaposlenje, tražili su izlaz u statusu samostalnog umetnika.

Evoluciju umetničkog zanimanja u našim uslovima doista dobro može da ilustruje podatak o broju umetnika koji su kao osnovno zanimanje izabrali ili morali da izaberu umetničko zanimanje.

Pre sedam godina situacija je bila sledeća: prema donekle nepotpunoj evidenciji tada, 1968. godine, bilo je 432 slobodna umetnika (8,4% od ukupnog broja svih umetnika učlanjenih u 13 umetničkih udruženja - u to vreme bilo je preko 5.000 umetnika). Četiri kategorije umetnika koje nas ovom prilikom

interesuju bile su zastupljene na sledeći način: 29% likovnih umetnika, 8% književnika, nešto manje od 8% književnih prevodilaca i samo 2% muzičkih umetnika.⁴⁾

Prema najnovijoj evidenciji Samoupravne interesne zajednice kulture Beograda, sada ima oko 800 umetnika koji se umetničkim radom bave samostalno u vidu zanimanja. Književnika ima 75 (19% od ukupnog broja književnika - 389), književnih prevodilaca 40 (12,5% od ukupnog broja - 320), likovnih umetnika 184 (26,2% od ukupnog broja - 700, pri čemu ima još 23 likovna umetnika koji žive i rade u inostranstvu a vode se u ovoj evidenciji), 3 kompozitora ozbiljne muzike i 6 solista (3,8% od ukupnog broja kompozitora odnosno 2,2% od ukupnog broja članova Udruženja muzičkih umetnika).

Četiri kategorije koje smo izdvojili broje, kao što se vidi, 331 umetnika, uključujući tu i 23 likovna umetnika koji žive u inostranstvu, a to je 42% od ukupnog broja samostalnih umetnika.

2. Opredeljenje za umetničko zanimanje

Motivi koje umetnici navode za izbor umetničkog zanimanja kao osnovnog, bez obzira na meru subjektivnosti koja je svojstvena toj vrsti navoda, dosta su značajni za kompleksniju procenu čitave situacije samostalnih umetnika.⁵⁾

Književnici, u pedeset odsto slučajeva, navode da je to "jedini moguć način da se radi ozbiljno svoj posao". Ostale

4) Vujadin Jokić i Svetislav Pavićević, Društveni položaj slobodnih umetnika, Beograd, Zavod za proučavanje kulturnog razvijatka, 1969., str. 126 (dati procenti se odnose na zastupljenost slobodnih umetnika u ukupnom broju umetnika svake kategorije)

5) Za potrebe ovog rada posebno su anketirani književnici i književni prevodioci neposredno pred obradu teme - u novembru i decembru. Na žalost, od 75 književnika u ovom statusu - samo 45 je odgovorilo na pitanje iz ove ankete (ostale uglavnom nije bilo moguće naći). Podaci o likovnim umetnicima prikupljeni su još ranije za potrebe istraživanja "Društveni i materijalni položaj likovnih umetnika", koje je u Zavodu izvršeno 1974. god. Ovim istraživanjem je obuhvaćeno 399 likovnih umetnika, medju kojima su bili i samostalni likovni umetnici, ali se tom prilikom nije ispitivala motivacija za izbor samostalnog zanimanja. Podaci se inače odnose na 1973. godinu. To isto važi i za muzičke umetnike, koji su obradjeni u jednom širem istraživanju pod naslovom "Društveni i materijalni položaj muzičkih umetnika".

je na ovu odluku navela nemogućnost da nadju odgovarajući posao. Loše strane ovog statusa oni, međutim, vide u niskim honorarima, neredovnom isplaćivanju honorara i sl.

Motivi koji su pokretali i koji pokreću književne prevodioce da se opredеле za samostalno bavljenje prevodičačkim radom, ako izuzmemo kod svih manje ili više izraženu ljubav prema prevodilačkom poslu i naglašenu potrebu da mu se u potpunosti posvete, mogu da se svrstaju u četiri osnovne grupe: porodični i zdravstveni razlozi (6 prevodilaca), naučne ambicije - uz prevodjenje bavljenje i teorijom i kritikom (7 prevodilaca), svest o odgovornosti prevodioca u dатoj kulturi (5 prevodilaca) i nemogućnost da nadju odgovarajuće zaposlenje odnosno ukidanje radnog mesta (5 prevodilaca).

Pri tome, bar kada je reč o književnim prevodioccima, treba reći još i to da su stalno postojala dva toka: jedni su prelazili u samostalno zanimanje iz radnog odnosa, drugi nikada nisu ni bili u radnom odnosu. Značajno je napomenuti da drugoj grupi pripada 13 književnih prevodilaca.

Pored toga, uz motive, značajno je i u kom su periodu umetnici iz svake od ovih kategorija postajali samostalni u smislu zanimanja.

Više od polovine književnika stekli su status samostalnog umetnika posle 1969. god., petina pre 1960. god., a ostali izmedju 1961. i 1968. godine. Gotovo niko od književnika obuhvaćenih ovom anketom se nije zapošljavao u medjuvremenu (samo četvoro je prekidalo status, i to su oni kojima je status priznat pre 1968. godine). Polovina anketiranih književnika uopšte nije bila u radnom odnosu.

Ako ih posmatramo prema periodu kada su postajali samostalni prevodioci, konstatujemo da je 10 prevodilaca to postalo pre 1960. god., 16 prevodilaca izmedju 1960. i 1968. god. i 14 prevodilaca u ovom poslednjem periodu.

Status samostalnog umetnika u smislu zanimanja 43% likovnih umetnika je steklo do 1960. god., 29% izmedju 1961-1968. god., a 27% izmedju 1969-1973. godine.

Medju muzičarima, od tri kompozitora - samo jedan je komponovanjem u vidu zanimanja počeo da se bavi pre 1960. god., a od muzičara solista - takodje samo jedan.

Izvesna tendencija se nazire samo u tom smislu što je medju likovnim umetnicima najviše onih koji su tatus samostalnog zanimanja stekli još pre 1960. god., dok je kod svih ostalih grupacija mnogo više umetnika koji su ovaj status ostvarili kasnije. To svakako ima veze i sa starosnom strukturom umetnika, što će se videti kasnije, ali i sa afirmacijom na umetničkom polju i mogućnosti da se umetnički proizvodi plasiraju.

Ostaju, međutim, dva krupna pitanja kada je reč o ovom problemu, koja ne mogu da se dovoljno osvetle ni samo kroz ukupan broj umetnika koji su ostvarili status samostalnog umetničkog zanimanja, ni kroz period kada su ga ostvarili, ni kroz neke druge pojedinačne pokazatelje.

To je, s jedne strane, pitanje šta za društvo odnosno deo društvene zajednice znače davanja za socijalno obezbedjenje svih samostalnih umetnika, što se, u jednoj dubljoj ravni, povezuje sa određenom kulturnom politikom, jer se čitav problem na svodi samo na finansijske pokazatelje.

Drugo, možda još krupnije pitanje, svodi se na sledeće - u kojoj meri su oni umetnici koji su svojim radnim i umetničkim rezultatima, vrlo merljivim, uzgred, obogatili našu kulturu izjednačeni u društveno-ekonomskom položaju sa ostalim radnim ljudima. To pitanje se, takodje, ne svodi samo na visinu autorskih honorara, iako je to dosta važno, već i na društvenu afirmaciju njihovog rada.

3. Osnovne karakteristike samostalnih umetnika

Pre svega, kakvog su sastava ovi umetnici u pogledu životnog doba?

Kada je reč o književnicima, to su pretežno mladi ljudi, znatno mlađi nego članstvo Udruženja književnika, uopšte uzev.

Već kod književnih prevodilaca težište se pomera prema generacijama zrelog doba. Medju likovnim umetnicima je dosta uravnotežen ovaj sastav, mada su najzastupljeniji umetnici u dobu izmedju 35 i 44 godine.⁶⁾

Druga važna karakteristika je školska spremna. U tom pogledu, ako donekle izuzmemmo književnike, medju kojima ima najviše umetnika sa nezavršenim fakultetom, gotovo sve samostalne umetnike karakteriše visoka stručna spremna. Mada je elemenat školske spreme kada je reč o umetnicima donekle relativan, navodimo ga i zbog stečene kvalifikacije za umetnički rad i zbog vremena utrošenog za stručno i umetničko sposobljavanje, jer ni umetnički rad ne počiva isključivo na talantu.⁷⁾

Sledeći pokazatelj, koji nije toliko lična karakteristika, koliko jedan od važnih preduslova za umetnički rad jeste stambena situacija umetnika. Mada je društvo, svojevremeno

- 6) Medju članovima Udruženja književnika, 65% su rođeni pre 1930. godine, a medju samostalnim književnicima 20%. Od književnika rođenih izmedju 1931. i 1940. god., 25% je medju članovima Udruženja, a 40% medju samostalnim književnicima, i od onih rođenih posle 1941. god. 10% je medju članovima Udruženja, a 40% medju književnicima u statusu samostalnih umetnika. Medju književnim prevodiocima, 16 je rođeno izmedju 1921. i 1930. god., njih 11 izmedju 1931. i 1940. god. i samo 2 prevodioca posle 1941. god. Najmladji likovni umetnici, od 25-34 godine, zastupljeni su sa 23%, a najstariji, sa 55 i više godina, sa 11%. Prema tome, i ovde dominiraju predstavnici zrele generacije, jer posle onih sa 35-44 godine slede likovni umetnici sa 45-54 godine (26%). Ove dve starnosne grupe su, dakle, zastupljene sa 65%.
- 7) Polovina anketiranih književnika ima završen fakultet (prema 40% članova Udruženja), trećina završenu srednju školu (govo svu oni su studirali na nekom fakultetu, ali su prekinuli studije). Medju prevodiocima, njih 23 ima visoku školsku spremnu, 3 prevodioca ima akademsko zvanje, 5 prevodioca nepotpunu školsku spremu i 6 višu školsku spremu. Medju samostalnim likovnim umetnicima 92% ima završen fakultet ili čak i treći stepen, dok u okviru ukupnog članstva ULUS-a tri četvrtine umetnika ima visoku školsku spremnu. Mužičari su svu sa visokom školskom spremom.

preko fondova, kasnije preko zajednica kulture, dosta učinilo za rešavanje stambenih problema umetnika uopšte, posebno za obezbeđivanje radnih uslova nekim grupacijama, kao što su likovni umetnici, na primer, pravi uvid možemo da dobijemo iz sledećeg pregleda koji se odnosi na književnike i likovne umetnike, kojih inače ima najviše.⁸⁾

- 8) Medju anketiranim književnicima 33 ima stan, 5 stanuje u iznajmljenim stanovima, a 7 kod roditelja, u studentskom domu i sl. Dvadesetoro ima radnu sobu, ostali je nemaju.

Medju vajarima-samostalnim umetnicima nešto više od jedne trećine umetnika su ili vlasnici stanova u kojima stanuju ili nosioci stanarskog prava, 41% stanuje u stanovima čiji su vlasnici ili nosioci stanarskog prava roditelji ili bračni drugovi umetnika, dok po 10% umetnika stanuje u iznajmljenom stanu, odnosnu u prostoriji u kojoj i radi.

Jedan od neophodnih uslova za bavljenje likovnom umetnošću je posedovanje odgovarajuće prostorije za rad-ateljea. Medju samostalnim likovnim umetnicima nešto manje od polovine umetnika raspolaže odgovarajućim prostorom za rad, odnosno jedna osmina umetnika uopšte ne raspolaže nikakvim prostorom za rad, dok nešto više od jedne trećine umetnika koristi prostoriju i za rad i za stanovanje. S obzirom na način sticanja prostorija za rad logično je što se najviše umetnika bez prostorija za rad nalazi medju mlađim umetnicima, odnosno u grupi onih koji su rođeni od 1931. pa na dalje. Više od jedne trećine ovih umetnika nema radne prostorije, već i radi i stanuje u istoj prostoriji.

Ono što posebno otežava materijalni položaj likovnih umetnika u celini je visina zakupnina za radni prostor. Po našim pozitivnim zakonskim propisima radni prostor umetnika - atelje - smatra se poslovni prostorom za koji se zakupnina i režijski troškovi plaćaju po višoj stopi nego što je to slučaj sa zakupninom za stambeni prostor. Ono što je tu nelogično je izjednačavanje ateljea sa poslovni prostorom ne vodeći računa da delatnost koja se obavlja u tom prostoru ima prevashodno kulturni pa tek onda poslovni karakter u pravom smislu te reči. Sem toga tu se gubi iz vida da znatan broj likovnih umetnika koristi atelje i kao stambeni prostor.

U zavisnosti od veličine i kvaliteta radnog prostora kojim samostalni umetnici raspolažu mesečni režijski troškovi kreću se od 20. din. do 1.500 din. Prema odgovorima 75 samostalnih umetnika mesečna zakupnina iznosi ukupno 34.540 din. ili godišnje 414.480 din., što bi prosečno godišnje opterećivalo pojedinca sa 5.526 din.

Anketirani književnici uglavnom žive od književnog rada: za polovinu je to jedini izvor prihoda. Ostali nalaze dodatne izvore prihoda bilo tako što se bave prevodjenjem (njih 9), uredničkim poslovima (6), pisanjem novinskih tekstova (4), bilo na neki drugi način. Prosečno su ovi književnici, u 1974. godini, objavili po 13,4 tabaka. Napisanih, a još neobjavljenih tekstova iz 1974. godine imaju, u proseku, po 11,1 tabak, a iz 1975. godine po 10 tabaka.

Iako relativno mladi, ovi književnici nisu i nepoznati, jer je 34 (od 45) do sada bilo nagradjivano (izmedju ostalih, nagradama Neven, Milan Rakić, Isidora Sekulić, Djordje Jovanović, Radoje Domanović, Sterijinom, Oktobarskom nagradom grada Beograda, brojnim nagradama na konkursima književnih listova i časopisa, na konkursima RTB itd.).

Ukupan prosečni godišnji prihod za 1974. godinu, prema njihovim odgovorima u ovoj anketi, iznosio je 42.318 dinara (odnosno 3.526 din. mesečno), a prosečan prihod od književnog rada, za istu godinu, 31.400 dinara (odnosno, 2.616 dinara mesečno).

Radi vernijeg prikazivanja, (razlike u ukupnim prihodima, i u prihodima od književnog rada, prilično su velike - kreću se u prvom slučaju izmedju 6.000 i 120.000 din., u drugom - izmedju 1.000 i 120.000 din.), književnike smo prema prihodima podelili u tri grupe: 1) četvrtina najnižih prihoda, 2) polovina prosečnih prihoda, i 3) četvrtina najviših prihoda.

Takva podela daje sledeće pokazatelje:

- 1) Za grupu najnižih ukupnih godišnjih primanja (1974. godina), prihodi se kreću izmedju 6.000 i 25.000 dinara, što čini godišnji prosek od 14.181 dinar, odnosno mesečni prosek za tu grupu od 1.181 dinar.

Za grupu najnižih godišnjih primanja od književnog rada, prihodi se kreću izmedju 1.000 i 9.000 dinara, što čini prosek godišnjih primanja u ovoj grupi od 4.454 dinara, odnosno 371 dinar mesečno.

Napominjemo da je minimalni lični dohodak u Beogradu, za 1974. godinu, iznosio 1.500 dinara.

2) Za grupu prosečnih ukupnih godišnjih primanja, prihodi se kreću izmedju 25.000 i 45.000 dinara, što čini prosečno godišnje 36.454 dinara, odnosno 3.037 dinara mesečno.

Za grupu prosečnih godišnjih primanja od književnog rada, prihodi se kreću izmedju 10.000 i 50.000 dinara, što daje prosek od 12.043 dinara godišnje, odnosno 1.003 dinara mesečno (što je, takodje, manje od minimalnog ličnog dohotka u Beogradu, u toj godini).

3) Za grupu najviših ukupnih godišnjih primanja, prihodi se kreću izmedju 52.000 i 120.000 dinara, što čini prosek od 81.272 dinara godišnje, odnosno 6.772 dinara mesečno.

Za grupu najviših godišnjih primanja od književnog rada, prihodi se kreću izmedju 40.000 i 120.000, što daje prosek od 111.000 dinara godišnje, odnosno 9.250 dinara mesečno.

Vidimo tako da 3/4 godišnjih prihoda od književnog rada daju prosečan mesečni prihod koji je niži od minimalnog ličnog dohotka u gradu za 1974. godinu, i da 1/4 ukupnih godišnjih prihoda daje mesečni prihod koji je, takodje, niži od minimalnog ličnog dohotka za taj period.

Najvažnijim odrednicama društvenog položaja književnih prevodilaca, međutim, smatramo vrstu i obim njihovog prevodilačkog rada, uslove pod kojima plasiraju rezultate tog rada i prihode koje ostvaruju po osnovu prevodilačkog rada.

Treba reći da je ovih 40 prevodilaca u toku svog prevodilačkog rada do sada prevelo preko 1100 jedinica teksta; i to: 490 knjiga umetničke proze (romana, pripovedaka i sl.), 164 knjige tekstova druge vrste (naučne i stručne knjige), 30 knjiga poezije, 214 drama i blizu 200 raznih eseja, članaka i studija.

Posebno treba napomenuti da su ovi prevodioci otkako se prevodenjem bave samostalno preveli 366 knjiga proze (74,6% od ukupne produkcije ove vrste) 146 ostalih knjiga (89,0% od ukupne produkcije) i 131 dramu (61,2% od ukupne produkcije).

Veličinu ovog posla moguće je proceniti ako se zna da je za 1 autorski tabak potrebno oko 30 časova intenzivnog rada.

Kakve su prihode ostvarivali ovi prevodioci u toku 1974. godine, imajući u vidu da su za 1 autorski tabak umetničke proze mogli da dobiju najviše 800 dinara, a za 1 AT stručnog teksta oko 1000 dinara?

Ustanovili smo pet kategorija prevodilaca prema visini godišnjeg prihoda u toku 1974. godine.

U prvoj kategoriji - ostvarili do 10.000 din. - nalazi se 6 prevodilaca, koji su ukupno zaradili 22.350 dinara, pa je prosek po 1 prevodiocu 3.725 dinara za celu godinu.

U drugoj grupi - ostvarili 10.001-30.000 din. - nalazi se samo 4 prevodioca, koji su ukupno zaradili 65.736 din. pa je prosek 21.434 din.

U trećoj grupi - ostvarili 30.001-50.000 din. - nalazi se najveći broj prevodilaca, njih 14, koji su zaradili ukupno 570.304 din. odnosno prosek je 40.736 din.

U četvrtoj grupi - ostvarili 50.001-70.000 din. - nalazi se samo 3 prevodioca, koji su ukupno zaradili 185.000 din. pa je prosek 61.666 din.

U četvrtoj grupi nalazi se jedan jedini prevodilac.

Prema tome, 28 prevodioca koji su naveli svoje prihode za 1974. god. zaradili su ukupno 960.760 din. - prosek 34.312 din. Mesečni prosek iznosi 2.850 din.,

Treba reći da većina prevodilaca navodi da potražnja naručioca prevedenih tekstova preovladjuje nad ponudom samim prevodilaca, ali da kvantitetom prevoda, jer tu postoje neke granice ako hoće da se održi kvalitet, nije moguće neutralisati niske autorske honorare.

Položaj likovnih umetnika je još i utoliko složeniji što se oni diferenciraju prema umetničkim granama. Među ~~nikak~~^{šekir} samostalnim likovnim umetnicima ima 89 slikara (63%), 29 vajara (20%), 8 grafičara (6%) i 16 umetnika koji kao svoju osnovnu umetničku delatnost navode dve ili više umetničkih disciplina (11%).⁹⁾

9) Podaci se iznose na osnovu odgovora 142 (36%) likovnih umetnika, koji u vreme anketiranja (1974. god.) nisu bili u radnom odnosu, već su živeli od svog profesionalnog rada.

Ostaje pitanje koliko umetnici u ovoj profesiji godišnje urade, koliko dela ostvare, koliko izlažu, koliko dela izlažu i koliko zaradjuju?

Velika većina umetnika dosta radi i ostvaruje znatan broj dela. Primera radi navodimo da je 27 vajara tokom 1973. godine uradilo 374 skulptura, skica i crteža. To u proseku iznosi 13 dela po vajaru-samostalnom umetniku. Vajari su priredili 13 samostalnih izložbi i učestvovali na 81 kolektivnoj izložbi.

Više od polovine (55%) vajara je prodalo najmanje po jedno delo uradjeno 1973. god. Međutim, 41% vajara nije prodalo ni jedno delo uradjeno iste godine.

Ukupni prosečni godišnji prihod samostalnih likovnih umetnika u 1973. godini iznosio je 25.568,60 dinara, odnosno 2.214 dinara mesečno. Treba imati u vidu da iznosi variraju od discipline i iznosi po umetničkim granama mogu da se vide iz priloga. Prosečan godišnji prihod od umetničkog rada, odnosno preciznije rečeno od bavljenja osnovnom umetničkom delatnošću, iznosio je 23.160 ili 1.930 dinara mesečno.

Pojedinačni prihodi se ne vide iz navedenih proseka, a uz to se veoma razlikuju i to kako u okviru ukupnih prihoda, tako i u okviru prihoda od umetničkog rada i kreću se od 125.- dinara do 12.000 dinara mesečno.

Da bi se dobila nešto preciznija slika stvarne situacije ukupni prihodi su razvrstani u tri kategorije: četvrtinu najnižih prihoda, četvrtinu najviših i polovinu prosečnih prihoda:

a) Kategorija najnižih godišnjih prihoda samostalnih umetnika - u ovoj grupi prihodi se kreću od 1.500 - 12.000 dinara godišnje, odnosno u proseku iznose 5.184 dinara godišnje ili mesečno 432 dinara.

U grupi najnižih godišnjih prihoda od umetničkog rada godišnji prihodi se kreću u istim ili sličnim relacijama.

b) Kategorija prosečnih ukupnih godišnjih primanja kreće se od ~~12.000~~ 12.000 - 36.000 godišnje što u proseku iznosi 20.717 dinara ili 1.726,42 dinara mesečno. Isti su odnosi i u prihodima od umetničke delatnosti.

c) U grupi najviših ukupnih godišnjih primanja prihodi se kreću od 36.000 - 144.000 dinara godišnje, odnosno u proseku 60.396 dinara godišnje ili 5.033 dinara mesečno.

Medju najvišim godišnjim prihodima od umetničkog rada primanja se kreću u sličnim relacijama, a godišnji prosek iznosi 53.593 ili 4.466 dinara mesečno.

Podsetimo se da je 1973. godine minimalni lični dohodak u Beogradu iznosio mesečno 1.200 dinara, a jedna četvrtina samostalnih likovnih umetnika imala je prosečan mesečni prihod od 432 dinara ili samo jednu trećinu od minimalnog ličnog dohotka. Te iste godine ~~neto~~^{neto} lično dohodak po zaposlenom u kulturi bio je na nivou od prosečno 2.016 dinara, a u umetničko-zabavnoj delatnosti čak i 2.532 dinara. A samostalni likovni umetnici su prema formalno-školskim kvalifikacijama dostigli maksimum. Poredjenja izmedju ličnih dohodata u privredi i vanprivredi, odnosno kulturi i drugim granama su bespredmetna u ovakvoj situaciji.

Kada je reč o muzičarima, njih je vrlo malo u ovom statusu. Ovde je pre svega reč o kompozitorima ozbiljne muzike i solistima, takodje ozbiljne muzike.

Medjutim, ni ovi umetnici - izuzev dvojice - ne žive od prihoda od svog umetničkog rada, jer bavljenje isključivo umetničkim radom ne donosi prihode koji bi bili dovoljni za život.

Nameće se pitanje: zašto umetnici-muzičari nisu u stanju da umetničkim radom zarade potrebna minimalna sredstva za život i tako steknu sve uslove za bavljenje muzikom kao osnovnim zanimanjem.

Razlog je trojak:

1. Mogućnosti za plasman muzičke umetnosti su male, pa su i ukupni prihodi od ove delatnosti mali.

2. Tarife po kojima se nagradjuje rad umetnika su izuzetno niske, tako da je cena umetničkog rada muzičara niža od cene bilo kog drugog rada.

3. Olakšice u sistemu oporezivanja ne mogu da nadoknade stvarne troškove umetničkog rada.

Treba takodje reći da, iako je posle rata velikom broju ljudi omogućeno da završe Muzičku akademiju, nije mnogo učinjeno za afirmaciju muzičkih vrednosti medju širim stanovništvom. Tako je došlo do nesrazmere izmedju znatnih potencijalnih mogućnosti pojedinaca i malih mogućnosti društva da asimilira rezultate njihovog rada.

To pokazuju sledeći podaci:

U toku svake sezone samo polovina od ukupnog broja izvodjača, članova UMUS-a, ima priliku da se pojavi pred publikom. Mali je broj afirmisanih (oko 5 odsto) kojima se ukazuje mogućnost da koncertiraju više puta u sezoni, ali i to uglavnom zahvaljujući Muzičkoj omladini Šestoro umetnika solista u ~~xx~~ statusu samostalnih nisu u boljoj situaciji, jer niko od njih do sada nije imao mogućnosti za više od 1 - 3 nastupa pred publikom u toku jedne sezone.

Honorari umetnika po koncertu kreću se od ukupno 500.- do najviše 3.000.- dinara bruto. Raspon honorara zavisi od:
 (1) ustanove u čijoj se organizaciji daje koncert (najniže honorare isplaćuje Muzička omladina, a najviše Beogradska filharmonija), (2) renomiranosti umetnika (ove su razlike minimalne), (3) od sastava ansambla (ukoliko je ansambl veći, utoliko je pojedinačni honorar niži) i (4) od vrste umetnika (samo dirigenti dobijaju honorare u visini gornjeg limita).

U skladu sa ovim tarifama, osmoro umetnika solista nisu do sada mogli da zarade više od 5.000 dinara godišnje, što predstavlja 28 odsto od minimalnog ličnog dohotka u Republici i svakako ne predstavlja osnovu za egzistenciju.

Situacija kompozitora je nešto drugačija. Sve ustanove koje se bave kreiranjem muzičkog života stalno drže na programu dela domaćih autora. Ali zbog velikog broja postojećih, i stalnog priliva, novokomponovanih dela (svake godine se napiše oko 70 novih dela) nije lako naći termin za njihovo izvodjenje, a još manje za njihovo repriziranje. Samo mali broj autora sa već stečenim renomeom može da očekuje da će se neko od njihovih dela ponoviti dva ili tri puta u toku jedne sezone.

Od trojice kompozitora ozbiljne muzike dvojica žive od prihoda od svog umetničkog rada zahvaljujući tome što se bave pisanjem muzike po narudžbeni (scenska, ilustrativna muzika za radio i TV drame, muzika za film i sl.), koja se plaća po posebnim kriterijumima. U protekloj godini prihodi jednog kompozitora u statusu samostalnog iznosili su ukupno 47.790 dinara, a drugog 170.000 dinara.

Ostali umetnici, koji pišu simfonije, muziku za koncerte i sl. imaju daleko manje prihode od svog umetničkog rada zbog toga što se njihov rad najgradjuje po sistemu bodovanja za svaku pojedinačnu izvedbu, a broj izvedbi je mali. Kao primer, navodimo da je jedan naš poznati kompozitor za izvedbu svoje simfonije u toku godine primio svega 520.- dinara, a drugi, isto tako renomirani, 1.810.- dinara.

Oporezivanje solističkog rada vrši se tako što se od bruto sume honorara umetnika odbija 15 odsto uz prethodno umanjenje osnovice za 25 odsto na ime materijalnih troškova.

Prihodi kompozitora oporezuju se uz prethodno umanjenje osnovice za 30 odsto.

Osim toga, bruto prihodi podležu odbitku provizije Zavoda za zaštitu malih prava i efektivnih troškova zaštite Saveza kompozitora Jugoslavije, tako da autoru na zaradjenih 100 dinara bruto ostaje za isplatu 64,83 dinara.

Zbog malih ukupnih prihoda, ovakvo umanjenje osnovice za 25 odnosno 30 odsto ne donosi skoro nikakve olakšice umetnicima. Tim pre što postoje stalni troškovi umetnika bez obzira na to koliko se koncertира. Tu spadaju kupovina i održavanje instrumenata, kupovina kvalitetnih aparata za muzičku reprodukciju i reproduktivnog materijala: traka i ploča i sl.

4. Zaključno razmatranje

Ako bismo polušali da nadjemo šta je zajedničko za sve ove kategorije umetnika, i pored svih značajnih razlika, onda bi to bilo sledeće: da su to uglavnom već potvrđeni umetnici, pri čemu je distanca izmedju najpoznatijih umetnika i onih koji su rasporedjeni na jednoj širokoj skali afirmisanosti dosta velika, da svi pokušavaju da žive od svog umetničkog rada, pri čemu većem broju to ne uspeva i da društvena zajednica posebnim i znatnim sredstvima interveniše da bi im obezbedila socijalno osiguranje, izjednačavajući ih tako u tome sa ostalim radnim ljudima.

Iz toga proizlaze dve činjenice: 1) da su samostalni umetnici privilegovani u odnosu na ostale kategorije intelektualaca koji, ako nemaju zasnovan radni odnos nemaju ni prava na socijalno osiguranje, ali i 2) da su u izuzetno podredjenom društvenom položaju zbog negarantovanog minima ličnih primanja pre svega u poredjenju sa ostalim radnim ljudima istih ili sličnih stručnih kvalifikacija, ako čak i zanemarimo elemene stvaralačkog rada kakav je njihov. Protivrečan položaj, koji traži svoje radikalno razrešenje.

U čemu bi se sastojalo to razrešenje? Kako, u stvari, ljudima koji se samostalno u vidu zanimanja bave umetničkom delatnošću obezbediti faktički isti društveno-ekonomski položaj kao i radnicima u organizacijama udruženog rada? Ili, što je druga strana toga pitanja, kako umetničko zanimanje uklopiti u naš samoupravni društveno-ekonomski sistem?

Do sada smo imali situaciju da su i veliki i značajan umetnički rad i eventualni nerad ili mali rad podjednako tretirani. Zbog toga je društvena zajednica, preko samoupravnih interesnih zajednica ili drugih samoupravnih formi, znatnim sredstvima pomagala umetnike i umetničko stvaralaštvo obezbedujući im zdravstveno i penzijsko osiguranje, dok su radne organizacije i kulturne ustanove koje svoju delatnost zasnivaju uglavnom ili pretežno na umetničkom radu taj rad dovodile u potpuno neravноправan položaj u poredjenju sa ostalim vretama rada. Otuda je na jednom nedavnom sastanku Sindikata radnika društvenih delatnosti Jugoslavije, naime u Odboru za delatnost Sindikata u oblasti kulture, rečeno sledeće: "Postavlja se veoma značajan i krupan problem povezivanja na samoupravnim osnovama kulturnih stvaralača (čitaj-samostalnih umetnika) sa svim učesnicima "proizvodnje", čiji su oni glavni nosilac, a posebno sa nosiocima "distribucije" i "prometa". Ako je, na primer, prosečan godišnji neto lični dohodak u pozorištima bio ove godine 65.128 din., a prosečan godišnji neto prihod najvećeg broja umetnika u jednoj umetničkoj oblasti koja sve više nalazi svoje mesto u društvenoj podeli rada (prevodioci) samo 40.736 din., onda nešto nije u redu sa vrednovanjem rada.

Očigledno, učešće u samoupravljanju je jedan od prvih zahteva koji se postavlja kada je reč o ovoj kategoriji radnih ljudi. Ako ih tretiramo kao deo udruženog rada, znači na osnovu njihovog umetničkog rada, što je jedini kriterijum ako hoćemo da izbegnemo protivrečnost izmedju stvarnog rada i eventualnog nerada, onda umetnicima koji se umetničkim zanimanjem bave samostalno faktički treba obezbediti da mogu da učestvuju u samoupravljanju i u okviru samoupravnih interesnih zajednica i u okviru radnih organizacija u oblasti kulture, jer su to dva bitna društvena nivoa na kojima se donose odluke koje se tiču umetničkog rada.

S druge strane, ostaje problem vrednovanja umetničkog rada u celini. Taj problem se u velikoj meri izjednačava sa visinom autorskih honorara, ali nikako nije svodljiv isključivo na taj momenat. Pre svega, tu se radi o društvenom odnosu koji se uspostavlja izmedju nosilaca jedne kategorije rada koji društvo priznaje kao potreban i koristan i organizatora "proizvodnje" odnosno "distribucije" u oblasti kulture, i taj odnos mora da bude u skladu sa osnovnim načelima na kojima počivaju društveni odnosi u našoj zajednici, od kojih je najznačajnije - nagradjivanje prema radu. Ovaj odnos koji se uspostavlja izmedju umetnika i ostalih subjekata utoliko je, međutim, složen što potražnja za umetničkim delima još uvek nije u skladu sa obimom stvaralaštva. Ostaje otvoreno pitanje: kako uskladiti znatnu umetničku produkciju i mali potrošnju. Ima dosta indikatora da je društvena zajednica mnogo više uložila u stvaralaštvo nego u rasprostiranje stvorenih umetničkih vrednosti, pa ovo poslednje ostaje jedna od osnovnih društvenih obaveza.